

Våra folkminnen.

Det är mycket vanligt, att folk inte känner till skillnaden mellan fornminnen och folkminnen. Här om året fick jag från en folkskollärare i Halland, som lovat göra upp teckningar åt Västsvenska Folkminnesarkivet, ett brev, som innehöll åtskilliga frågor, bland dem följande:

Vi ha här en utmärkt ättelög från äldre stenåldern, utgrävd av rikesantikvarie Montelius. Vill ni ha foto och någon redogörelse för den? Och kanske från andra ättelögar och gamla byggnader?

I mitt svar på detta brev skrev jag: "Fotografier äro överflödiga. Vi syssla ju inte med sådant, som det tillkommer museerna att tillvarata. För ättelögars utseende o. d. behöva vi ej intressera oss, alldeles stund alla fornminnen sortera under rikesantikvarien. Endast tra-

9.

ditioner om ättehögar och övriga fornminnen är i
angelägna att tillvarata."

Detta fall är ingalunda någon sällsynthet. Tidningar-
na utgör inte heller något undantag. I Göteborgs Handels-
ning läses t. ex: Statsutskottet Tillstyrker K. M. Ts framställ-
ningar rörande anslag till ortnamns- och landsmålsun-
dersökningarna i riket samt till nysk fornminnesforsk-
ning. - Där skulle stå folkminnesforskning.

Med folkminnen eller folktraditioner förstås folkets,
folkesed och folkedikning. Sammansättningen med ordet
folk anger, att det är fråga i första hand om allmogens
minnen. Oro, sed och dikning utgöra tillsammans all-
mogens andliga kultur, sådan den fortplantats från släk-
te till släkte i stort sett förändrad genom å-
hundradena till för låt och säga 70 eller 80 år sedan.

Fornminnen är något annat. Vi talar om fasta och
lösa fornminnen eller fornlämningar. Till den första
gruppen hör boplatser, gravbyggnader och hällristning-
ar. Till den senare exempelvis vapen, redskap, smycken

och mynd. Med dessa företeelser som sådana har folkminnes-
 forskningen ingen anledning att syssla, endast med sågner
 och folkliga föreställningar om dem. ^{Men} Släppteckningar av dessa
sågner och föreställningar, alltså den diktning, tro och sed,
 som knyter sig till gravar, till skatter i jorden, till förhis-
 toriska kungar, krig och fijder, intar en stort rum i varje
 folkminnesarkivs samlingar.

Gamla allmogemålningar, möbler, vävnader, redskap väi-
 ritknusbois om äldre allmogekultur. Men sådant hör hemma
 på muserna, inte på folkminnesarkiven. Muserna syss-
 lar med att tillvarata den materiella allmogekulturens
 redskapsinventarium och därtill hörande arbetsbeskrivningar.

Dessa materiella ting kotas inte så snabb förstörel-
 se som gallet är med de andliga, d. v. s. folkminnena. Det
 har länge varit modernt att samla fornsaker, gamla fö-
 remål i trä och metall, gamla vävnader, målningar
 och smycken, som man kunnat komma över ute i

stugorna på landsbygden. Husstakar, gussaxar, ölstänkor och kaffe-
pettrar, som tjänat våra lantliga förfäder, för nu ofta pryda

hyllor i gentila stadsvåningar, och på väggarna finner man bona-
der och värnader, mangelbräden, skåteteteän, bandkvarvar och
andra redskap, som spelat ut sin roll i ~~gamla~~ ^{lanthemmens} redskaps-
inventarium. Sådana föremål har länge varit allmänt ofter-
räkta och blivit omsorgsfullt värdade, medan samtidigt blott
en fåtal personer tänkt på, att även allmogens skatter
av sagor, sånger, folkvisor, ^{lekar, ramsor, gåtor} och örig folkdiktning, sedvänjor
och övertro också ^{är} ~~är~~ värda att tillvarataga.

I ett sockenmuseum finner man vanligen en mängd
föremål, som med större eller mindre fyllighet och tyd-
lighet åskådliggör bygdens materiella kultur i gången
tid. Dessa föremål talar om förhållanden, som i mycket
är andra än de, som nu råder. De vittnar om i vilken
omfattning bygdens befolkning för

befolkning för förmådde att reda sig med egen produktion inte bara av livsmedel utan även av kläder, möbler, redskap och prydnader. Därjämte vittnade om den smake och den ofta egenartade konstskicklighet, som karakteriserade den då för tiden relativt isolerade byggen. Staden, industrien och importen från utlandet betydde ännu jämförelsevis litet, livet leddes i stort sett på samma sätt som flera hundra år tidigare. Även byggnadssticket byggde helt på gammal grund - 1700-talets boningshus och lagårdar skilde sig såkert inte mycket från ^{1700-t.} 1400-talets, varken vad deras interiör eller deras exteriör beträffar.

För 100 år sedan ägde vår allmoges inte mycket boklig kunskap. Visserligen var läskunnigheten redan då allmän, men vanligen läste man inte i andra böcker än bibeln, psalmboken, katekesen och almanackan. Folket i egentlig mening ~~kunde~~ ^{vissat mycket litet} ~~inte~~ ~~inte~~ ~~inte~~ om t. ex. medicinens, biologiens, fysikens, ~~och~~ astronomi-

ens och logikens forsteningresultat. Man omfattade ännu allmänt från fäderna nedärvda förklaringar till fenomen och företeelser av alla de slag, tillämpade de regler och metoder och använde de medel, som man ärvt från äldre generationer.

Man höll på traditionerna.

Men snart börjar ^{traditionens} nivellerings- ^{eller sönderbrytning}, främst som följd av de förbättrade kommunikationerna och den genom folkskolan och tidningarna alltmer växande folkbildningen. Bygdens egenart utplånas alltmer. De hemmagjorda varorna ersätts i allt större utsträckning av fabriksvaror, likadana över hela landet. Åtskilliga tillverkningar nedläggs helt och hållet såsom överflödiga, och moderna redskap med större effektivitet tränger helt och hållet ut de gamla, som snart kommer att te sig enbart som skattekretande bevis för okunnighet och efterblivenhet. Den gamla bondekulturen ~~byggs ner och för bort~~ ^{byggs ner och för bort}, och detta inte bara i vad angår dess materiella sida. Nej, den andliga är underkastad en säkert

minst lika grundlig förståelse. Låt oss tänka på ett sådant
 kapitel som folklekar och folkdanser. I gamla sockensäm-
 mo-protokoll finner man ofta bestämmelser angående vilka da-
gar på året, ungdomen har rätt att använda lekstuga, om
 stängningstid och övervakning. Men där står ingenting om vilka
lekar, man där lette. Litest var ute i bygderna skulle säkert
 finna det intressant att veta, vilka lekar och danser, som
 för 100 år sedan var kända och brukade i hans hemsocken.
 Kanskända lever några av fädernas lekar kvar, men säker-
 ligen dominerar numera nya lekar, som befolkningen
 fått lära sig i folkskolan av lärare, som i sin tur lärt
 dem på seminariet eller på Uväs. Det borde framstå som
 en klar uppgift åtminstone för varje hembygdsförening
 att genom utfrågning av socknens äldsta skaffa sig kän-
 nedom om, vilka lekar som av ålder här hemma på
 orten och att uppteckna deras gamla texter och melodier,
 och sedan åter göra dem till levande tradition genom
 att lära sig dem och leka dem.

i Ödemark?

När en mängd människor av båda könen var samlade till något av de olika slags gemensamma arbeten, som var så vanliga i äldre tid, t. ex. för att bereda ull eller lin, berättade de gärna både sagor och sägner, sjöng visor och gissade gåtor. Där har vi bygdens litterära traditioner, oskrivna, muntligt traderade från generation till generation av socknens invånare. Alla dessa ting har sitt stora intresse att få vara på de hör till gångna tiders andliga bygdears och är värda att likväl som gamla husgerådsmaker och redskap insamlas och bevaras.

Sägnerna är ofta knutna till vissa lokaler och därför ^{inte allmän} ~~allmän~~ bevarade. Det gäller t. ex. näcken i en viss fors, sjörat i en viss sjö, trollen eller jätten i ett visst namngivet berg, ~~skatten i en viss berg~~ ^{gatan i den slagen eller på den vägen} ~~skatten i en viss berg~~ ^{kyrkklorhan i sjön eller i an} o. s. v. Genom att samla in de gamlas berättelser om dessa naturväsen och övernaturliga händelser räddar vi åt oss och eftervärlden bilden av våra fädrens värld, sådan den

födde sig för dem, befolkad av ofta farliga väsen och mak-
 ter, som det ville till att man hade fädernas erfaren-
 het att bygga på, om man skulle blara sig för. Sägner-
 na berättades visst inte bara i underhållande syfte -
 mycket ofta berättades de för att varna i synnerhet
 de unga och barnen för obehagligheter, som de riske-
 rade att råka ut för, om de inte förstod att på-
 rätt sätt ungas med eller att undvika de troll, gas-
 tar, tomtar o.s.v., som man faktiskt trodde på. ~~Det~~
 finns för resten fortfarande sådana gamla, som är
 övertygade om att dessa väsen ~~och~~ ^{eller} andar existerar än-
 nu i dag, eller att de åtminstone ^{fanns} ~~finns~~ i deras för-
 äldrars tid, fastän senare ^{rare eller} ~~är~~ ^{tydligt} ~~är~~ ^{den religiösa}
 utrotat dem. ^{eller strängt bort om}

och för att de
 skulle hålla sig
 inne under kvot!
 lar och nättor!

Vidskepseln, övertron, kommer särdeles tydligt till
 uttryck i de gamlas föreställningar om sjukdomars
 orsaker och rätta sättet att bota olika sjukdomar.
 Här har vi ett facksamt studieobjekt för den av hem-

10.

kygdens kulturhistoria intresserade. Vilka sjukdomar talade de gamla om, hur troddes de uppkomma och hur försökte man bota dem? På den tiden talte man ju inte om förkyllning utan kallade sådant gastakramm, orsakad genom sammansättning, med en gast eller en gengångare, inte om ~~hjärntvättning~~ ^{hjärntvättning eller hjärnblödning} utan om ^{utskickat av någon ovfru} finnskotta, inte om benhinninflammation utan om onda tettet eller Fusselcū, inte om nässelfeber utan om ålveld eller ålvablast, förorsakad av förtörnade ålvor, ^{om man t. ex. kastat ut het vatten där de brukade hålla till.)} och rätta rättet än för bot bestod kanske i att lägga någon gåva som offer på den plats, där man adragit sig det onda, och där alltså det förorättade väsendet förmodades bo. K eller rätta medlet att fördriva sjukdomen och för hälsan åter var t. ex. vatten från det vattendrag, där man adragit sig sjukdomen. Det gällde då först all- vanligen genom anlåtande av en s. k. klok gubbe eller gumma- ta reda på, från vilket element sjukdomen kommit. I Bohuslän har man därvid brukat kasta tre upphettade stenar i kallt vatten. Varje sten representerade en av elementen luft, jord

och vatten. Den ^{stenen} som präste värdt gav besked om det element, varifrån det
enda kommit. Denna metod är vanlig i Norge men helt okänd i v. ex. Väst. o. Hl.!

Att åstadkomma rikliga samlingar av folkminnen är
emellertid inte bara ett hembyggsintresse utan också en
nödvändighet för etnologisk vetenskaplig forskning. Denna
forskning behöver en myckenhet jämförelsematerial från
alla delar av jordklotet, om den skall nå fram till
pålitliga och slutgiltiga resultat.

Da någon forskare rekviderar material från Västsvens-
ka Folkminnesarkivet, händer det inte så sällan, att det
är fråga om alla uppteckningar från en viss socken - i
sådant fall gäller det vanligtvis ett kapitel om folktradi-
tioner, avsett att ingå i en sockenbeskrivning. Kallas någon
vil källa ett föredrag om sin hembyggs folkminnen. För
det mesta gäller ^{emellertid} en rekvisition uppteckningar rörande en
viss sägen eller saga eller folkvisa, en viss sed eller ett kom-
plex av seder, en viss föreställning, person eller händelse.
Jag ber att som exempel på berättas något om vad vår
utlåningskatalog för året 1938 uppstår:

Att om piskeseder har utlånats till landsmålsarkivet i
Uppsala, där hela Sverige omfattande kartor uppjagats

öfver sådant, som till de gamlas påsk höres. Här kan man t. ex. se utbredningen av de olika benämningarna på dygnmelveckans, d. v. s. påskveckans, dagar. I vissa landskap och delar av landskap heter måndagen blå måndag, i andra svarte måndag, på ett tredje område tullemåndag, på ett fjärde aske-måndag. Här kallas tisdagen vita tisdag, där fläsk-tisdag, ^{eller pannkaketisdag} här lördagen påsk-lördag, där stackelördag, på ett tredje område ägga-lördag o. s. v.

Utbredningen av seden att utdela s. k. långfredagsstryk ses på en karta, där man utskå kan se vilka trakter man brukade påskasandra på påsk-lördag. Påskeldarnas utbredning åskådliggöres på en karta, och vi finner, att det endast är vissa landsdelar, där man av äldre bruket påskeldar. Däremot saknas samman områden ofta helt midsommareldar - ritka i t. ex. Bohuslän ju fortfarande är vanliga. - Valtorgsmässor eller 1 maj-eldar förekommer på vissa områden men saknas helt på andra. I Värmland och n. Västergötlands ländes Pöreginnuseldar der 16 maj.

Vad kallas dagarna i Ödsmål?
 - aske-
 dag - påsk-
 afton. Vad
 heter mån-
 dag och tis-
 dag? - äng-
 et bestad
 från Speke
 Rod!
 Ödsmål.
 Smått med
 vite tisdag.
 aske onsdag
 skär Id.
 lördag.
 påskelördag.
 i. 4185:34/1938

Hilma!

Inert nog
~~Den~~ utkommer ett storlaget arbete betitlat "Attas över
 den svenska allmogekulturen", som beräknas komma att in-
 hålla 360 kartor. Fjärddelen av dessa kommer att belysa
 folkloristiska företeelser. På en karta skall man sålunda kun-
 na se hur de olika slagerna av festeldar fördelat sig över
 vårt land. På en annan skall man kunna studera, vilka
sådag man ansett vara de rätta för olika sådeslag. Na-
 turligtvis måste det synas oss, mycket upplysta och förståen-
 diga nutidsvarelser, oförnuftigt och löjligt, att våra fäder
 inte som vi sådde när jorden ^{befruktades} ~~var~~ fjärlig, utan hade ut-
 valt vissa sådagar. Men ^{något} ~~något~~ förnuft skall ^{ända} kunna på-
 visas i oförnuftet. Vy sådagarna ^{var} ~~var~~ inte desamma över he-
 la landet. Gäller det t. ex. sådag för linet, finner man att
 i Skåne och Södra Halland man höll Linnéa, den 13 maj, för
 den rätta. I Bohuslän, Norra Halland och Ålvsborgsdelen av kerik i 18?
 Västergötland sådde man ^{på kerik den 18:de eller} linet ^{den 20 maj} Karolinasagen, i Dalaland och
 i Skaraborgs län vanligen på Urben den 25 maj, medan man
 i Värmland stannat för Beda, nu Blendra, den 27 maj. Ungefär i
 den ordningen torde fjärligheten inträda, tidigast i Sydsvrige och senare ju

Länge novant man går.

Vår/Uppteckningarna om ~~huru~~ ~~huru~~ kreaturens första vall-
gångsdag har också skickats till Uppsala landsmåls-
arkiv med resultat, att man nu på kartor kan få
överblicka utbredningsområdena för ~~fastställt~~ dag för
vallsläppningen. Vi ser hur som man på gammalt
dansk område, Bohuslän, Halland och Skåne, där
man uttalar ordet beta som beda, gärna velat släppa
kreaturen på bete Bedadagen, den 27 maj. ~~Den 27 maj!~~

i Västergötland har man ensett Urban - den 25 maj -
som den dag, då kreaturen borde släppas "ur bann".
i Dal och Värmland har man gärna släppt sina
kreatur första gången på Peregrinisdagen, den 16 maj,
då man även brukat gå man ur lura för att stöva

Ordets makt
över Fancken!
Potentia 1/5
potatisad
ning! - Man
kan inte byg-
na hien efter
Brynmulf!

i skogarna och skrämna bort vargen under ropet:
"Peregrinus, bind dina hundar ~~och~~, för nu släpper vi
vår våra kor o' getter!"

Oven materialet om nijölckaren ha vi skickat
till Uppsala för kartläggning. Utbredningsområdena för

benämningar som mjölkhare, pukhare, björar~~ll~~, varar~~ll~~, solvohare, dilkehare o.s.v. framträdde här. Föreställningarna om hur mjölkharen kommer till, varar han består, ~~och~~ hur man dödar den och vad som sedan återstår av den samt om trollsör, pukdynga och vad det eljest kan kallas, är också inpräglade på kartorna. Så framstår skilda kulturområden inom landet, och därigenom att samma företeelser gjorts till föremål för kartering över så gott som hela Europa, blir de svenska områdena inställda i ~~den~~^{nas} stora, kontinentala sammanhang.

För seminarieuppsatsers avfattande ha vi utlånat till Lund universitets folkminnesarkiv material om årgång, sedan att en viss natt 7. ex. juldagen, nyårsnatten, trestondagsnatten, midsoommarnatten under iakttagandet av vissa regler och ceremonier, besök vid kyrkor och korsvägar, marsch över nju mans ägor o.s.v. skaffa sig kännedom om vad framtiden bär i sitt sköte. Resultatet av denna undersökning förde

sa smänningom bli tillgängligt i tryck. Vidare har Lund lä-
mat våra uppteckningar om kyrkogrunden, d. v. s. det djus
som man grävde ner levande, då man på sin tid byggde
kyrkan, i sikt och mening att det sedan skulle bli kyrkans
och kyrkogårdens värd eller väktare. Det är vanligtvis fråga
om en häst, kyrkefålen, eller en sugga, kyrkesoa. I samband
med kyrkogrunden följde materialet om ^{med} ~~de~~ grävande vid
andra tillfällen, vanligtvis epizootier, av levande kreatur
samt om spötesvin, som ju våra förfäder titt och ofta rö-
kade ut för under sina kvällspromenader. Likaledes har
vi till Lund utlånat allt vad vi hade om himlakroppar,
varav man får kännedom om de gamlas regler för vissa
arbetens begynnande och bedrivande på ny eller på sedan,
föreställningar om gudben i månen, kältjuven i månen el-
ler Adam och Eva, som bär en vattenspann emellan sig,
hur man orienterar sig efter vissa stjärnor och stjärn-
bilder, ålderdomliga namn på stjärnor och stjärnbilder m.m.

16

Den ärgång Volk.
nr 1946, 240 m.m.i Bokstäm-
sällskapet!

17
Upppteckningarna om Den flygande holländaren och om
skatter och jordfynd har skrivits av fil. lic. Olof Forsén,
som litet radisthysanarens stora skara ta del av dem.

Om Odens jakt har ^{numera professor} rektor Belander gjort sig under-
rättad genom att låna flera hundra uppteckningar om
detta fenomen och därmed förknippas tro och sägen. Y) Okänd i So-
Som resultat av hans studier över ämnet i fråga: i Småland, mest
äldre och nyare litteratur samt av folkminnesarkivens känd i Väst.
material har Belander i tidskriften Folkminnen och Folk- och Slättand-
tänkar 1939 publicerat en omfattande och intressant upp- frärfattigt,
sats betitlad "Några Odenssägner i motivhistorisk belys- förklarligt!
ning." Y)

Folktraditioner om Carl XII:s död ägde VFA redan 1938 myc-
ket fler uppteckningar om än alla övriga arkiv i Sverige
tillsammans. De lånades av intendent Sandberg, som 1940
väckte stor sensation genom boken Carl XII:s död. Samma upp-
teckningar jämte ett stort antal nyförvärf utnyttjades året
därpå av professor Almkvist för hans motskrift "Sanning
och sägen om Carl XII:s död."

Självt har jag bland mycket annat intresserat mig för de i alla landskap förekommande offerhögar, som legat på i synnerhet dödsplatser i det fria. I Bohuslän kallas sådana högar vanligen varp eller rösen. Om Bohusläns offerhögar har jag publicerat en uppsats i Vikarvets årsbok 1936. Värmlands, Dallands, Västergötlands och Hallands har jag behandlat i fyra andra uppsatser. Genom ett sådant specialintresse har uppgiften av detta slag inkommit till Västsvenska Folkminnesarkivet i mycket stor mängd, ~~ca~~ ^{omkring} 1000 stycken. För den omtalade atlasen har jag kartlagt hela Sveriges traditioner om offerkast.

Skulle jag sedan ä efter ä följa via utlåningskatalog fram till innevarande dag, skulle mitt föredrag bli mycket långt. Låt mig bara exemplifiera mångsidigheten hos våra samlingar genom att nämna några få ämnesrubriker:

Tjänstefolks löner, majrisan, mästerhjuven Bura-Jän, vardagsbrödet, blodiglar, örin, Stjängrossespel, majstång, mat för spannmål, jordkultor, ^{och stenslagor} sockenböcknamn, tättare och zigener, Fimur-sågen, kussefirande i Värmland, kornknarrar,

rården i djur-
gestalt, man
dö i jorden.
äggstigare vid
gåsk, örn-
njukdomar,
talesätt om
hen, Lucia,
rövare, kriga-
re, stoffaus-
rit, askan
döped, nyais
nytt, knal-
lar, byggnads-
offer, troslo-
ning och bröl-
lop, källor,
+ Dalfolk i
västsvensk
folktradition
marknader,
byggnadsöf-
te.

Den alla rista rekvisitionen, som jag fick i måndags från K.L.M.A., gäcker
 tron att det är farligt att vara fastare, när man första gången för året
 blir göken, och talesätt härnär: Man blir dårad eller gäckad av göken, blir
gökasketen o.s.v. Bland de omkr. 200 uppgifter, jag fått fram, fanns ingen
 från Öds-mål.

Åtskilligt material i våra samlingar hör hemma under rubriken
Gamma förhållanden. Vill man veta något om i. ex. äldre tiders fattigvård
 med följingsstugor, de gamla och fattigas försörjning på rovarna eller
 verkstickerande till den minstbjudande, får man leta under den rub-
 riken. En stor flera berättelser om vilka stugor som förr fanns i den
 s. h. Roden i Öds-mål, deras invånare, deras arbete och såll att få
 sin utkomst, deras liv och levande borde återfinnas där man saknas.

Under rubriken Hemmet får man veta i. ex. vad våra fäder åt, vad
 slags ^{som förekom} bröd de ~~vät~~ (s. o. v.), under Husligt arbete finner man beskrivningar
 av deras egenproduktion av mat och kläder. Andra rubriker är By-
 liv och Klädedräkt. Men mest har vi samlat folkets och på den vä-
 rnas folkred. Vi möter här våra fäders världsäsködnig. Där os, som
 vet mycket bättre än de om skeendets orsaker och verkningar och tänker kri-

tiskt, för sig denna världsärskidning sällsam. Och man bör inte förvåna sig över att sådana, som endast ytligt lärt känna en del folktraditioner, inte är benägen att tillerkänna dem annat än kuriositetsvärde. Det hela är något löjligt, bara en hop bevis för ^{en del lantbruk} ~~svaga~~ inskränkthet och efterblivenhet, heter det. Men man måste betänka, att det inte är den enskilde individen (vilken vi genom uppteckningarna lär känna), ^{som} är upphovsmannen till de tankar, föreställningar och handlingsätt, han vittnar om, utan att dessa dels var allas andliga egendom för i tiden och därtill ett arv, som övertogs från många generationer och som äger sitt upphov hundratals, ofta tusentals år tillbaka i tiden och ofta ^{omfattats} ~~bestått~~ av en stor del av mänskligheten. (P)

(+) Vid en bis-
lyppimitation
i Persky, Bolnes-
län, 1742, heter
det i gästors an-
bets berättelse: Vid-
skapelse med lö-
vande kring åkrar
etc. är en del tillgämn,
men till att göra som
far och mor före
dem gjord. är med
någon mening
därin.

För att ~~vara~~ lämna ett prov på en säkerligen långt i-
från obegärad men mycket gammalmodigt troende män-
niskas världsärskidning eller livssyn vill jag nu meddela
några ^{av} ~~av~~ ~~av~~ den visdom, som en 70-årig gammal i en
västgötarocken anförtrödde mig 1928, alltså för ^{mellan 21} ~~21~~ år sedan:

Folk hade så förskräckligt ont av gulsjuka för. De tog in de gula fjädrarna, som är på huvel på en gulspink (gulsparr). De sa att sjuken kommer på så sätt, att en gulspink har flugit över deras bädd, när den inte var igentäddad. Man skulle inte låta en bädd stå utan att täcket var brett över.

Logiken i detta är ju rätt egendomlig. Gulsjukan kommer från gulsparr, som flugit över huset under det att någon slarvig människas bädd ännu inte blivit upptäddad ^{hon får sin sjukdom} som en straff för försurnligheten. Och "man skall ta boken där man tagit roten", gula fjädrar av en gulspink. Egendomligt och oförnuftigt. Men mor Thorsen får inte lastas - hon har lärt av sin ^{av mor och mormor, för alla farfar} omgivning, som samstämmigt förklarar sammanhanget så.

Vidare: "Man kunde ta en stol och en krus och tälja på stolsteget och säga: "Jag täljar, jag täljar bord ett stolsteg". - För stolsteget fick man, om man såg en

stol upp och nerpå."

Stolsteget eller storsteget är det samma som en blemma på ögat. Förklaringen rörande dess upphov och botemedel är lika litet förnuftig som beträffande gulroten, men hundratals uppteckningar från många landskap ger belägg för, att sammanhanget allmänt ^{uppr}fattats så - det är frågan om en detalj i äldre generationers kunskapsförråd beträffande sjukdomar och botemedel.

Lika litet av analyserande tankearbete finner man i vad mor Torsson berättar om varsel och tydd. Nå par exempel:

Vård - det där bullret när du ska komma. Det väsnas så för somna men tar så sakta i läret för andra. Min gubbe säger att min vård är så bullersam. Men se det är för att jag är nypricklig. De som har en sån där smygande och lättnad vård, de är falska.

De kan se på hur en människa sliter skor, om hon är ond eller god. För sliter de halobulan så, att det blir hål under stortån, då är de falska och orättvisa

och dåliga. Och det gör min gubbe, och det gör mor dind
i Flathult. De har tatt många brottolingar på det.

kläder håller så olika åt pek - det beror på om hon,
som håller barnet (vid dopet), har nåt springare nytt
på sej. Min gubbe t. ex., det håller aldrig nåt åt ho-
nom. Det beror på att "börslagumma" hade nya skor
på sej.

Skorren, då skulle barn födas, när han kom fram.
Hon här borte var 45 år, och det trodde la ingen att hon
skulle få nåt barn. Men skoren kom fram och sprang
på både riggas och tak - och hon fick en pojke. Han
är tre år nu.

Om en kona faller ner och dör, då blir det mone-
mest dödsfall. Olofus i Mörke sa: "Kona Fyppa har dött i
natt; nu ska jag se att Johanna dör." och ~~den~~ ^{Johanna} dog strax
efter.

Det skulle föra för långt att återge mera av den mycke-
na visdom, som mor Dorron satt inne med. Hon var med
säkerhet en mycket receptiv ^{-men ingalunda en analyserande-} begåning, och eftersom hon

kritiklöst

24
~~raserat~~ hade anammat alla dessa gamla föreställningar och från föfäderna ärvd praxis, var hon en förträfflig traditionsbärande, en sådan som folkminnesforskaren ^{alltid} blir hjärtglad att ^{träffa} ~~träffa~~. Men det vill till om man kan träffa en äldre med hennes kvalifikationer i rådets år ~~1947~~ 1947.

Den många trosföreställningar har segt följt med från släkte till släkte till våra dagar, delvis som följt av att mera upplysta ^{- exempelvis präster och läkare} inte känt till deras förefintlighet och därför inte kunnat ställa dem under debatt eller ingripa mot dem. Vad i pektion notade gamla sedvänjor beträffar, så manifesterade sig ju dessa ofta på sätt, som inte kunde undgå att väcka uppmärksamhet. I gamla protokoll från sockenstämmor, prot- och biskopsvisitationer ser man rätt ofta, hurasom prästerskapet sålvt komma sådana seder till liv. Protokollen blivda dokument, varigenom man får kännedom om, att seden iakttagits och beivrats, vanligen

vid vite förbjudits. Ibland fad den sin bestorining, sa att man
kan studera dess datida gestaltning, ibland iven sin moti-
vering. Det heter t. ex. fran Norra Kyrketorp ^{i Vastergotland} 1730:

"Hustru Ingeborg Andersdotter i Lanikerukan angaf gamle
Jon Gunnarsson, at han strax efter första Binedagen i åhr
i theras engd belufwit Twenne aspar och latit sin hustru
terypa thes igenom, pa thet hon skulle slippa frässan, thes
ati hon legat illa sjuk någon tid, men ingen kunde säga,
om thetta hulpit emot samma sjukdom. Som thetta är en
skien til signeri, sa kommer saken at angifwas hos Läns-
mannen."

Och från Hassle 1758: "Nelliest försordes ingen Widste-
pelse föröfwas, allenast en sa kallat kappskede ifran
kyrkan om juledagen. Den sa först hemkommer skal lef-
wa i den willfarande mening, at följande sommar först
pa iett hō inbärgat. Således bedrifwes med detta kapp-
skede ett kemligt afgudereri, som derfore strängeligen och
wid försatt pa Solenestamma öfwerenskommit Wite för-
biudes."

ff) Kulturbilder
från 1700-talets
Bohuslän, D. 1937,
vari undersökning
framlagt resultatet
av mina försök
i äldre protokolls-
böcker från Bohuslän
omkvar. Där på man
t. ex. i en sockens-
protokoll från Boke-
näs 1779 läsa en be-
skrivning av en maj-
stång, klädd som
en brud "med corona
och bröslapp; alltså
den gamla skajon, som
bekänt är de alla ålita in tvännde Bohuslän
någon o s

26
Nu är emellertid att märka, att det endast var i ett fåtal församlingar som seder
som de just påtalade förbjöds, medan de kallade opåtalade i andra. Vidare, att
seder som allmänt iakttagits och som man endast
af respekt för prästen gåt med på att avstå ifrån,
som regel återupplivas så snart prästen ifråga flyttad
bort eller avlidit och jätt en för berörda besluts ^{offerternad} ~~beständ~~
mindre nitiska efterträdare. Många exempel härpå skulle
kunna anföras, men här är inte plats för mer än ett:

Vid en protovisitation i Sjogerstad ^{ndra Skovde} [i Västergötland] år
1726 "frågades om the förargelige midsommar stänger
äro afskaffade? Swar: ja, aldeles." Men i ett protokoll
från en långt senare protovisitation ¹⁷⁶⁷ i samma pastorat
heter det: "Maji stänger war här ett godt förråd på i
byarna, men när man hade föreställt, det sådant woro
ett ostöck, som gifwo tillfälle till flera synders utöfwen-
de, och dess utan att sådane stänger woro förbudne
af öfverheten och följakteligen nestlige, så woro försam-
lingens innewånare benägne att lofwa, det de strax
skulle blifwa nedtagne och bortskaffade."

Säkert kan en nutida folks minnes äppelkvarn av

de äldsta i Sjögerstad; dag som är få berättelser om
 1870-talets majstänger, och ^{förmodligen} ~~rekordliga~~ resas majstäng-
 er i socknen alltför. Traditionen har fortlerat genom
 århundraden om den än möjligen för en eller ett
 par perioder under 1700-talet tvingats att avstå från
 att ~~resor~~ ^{förväntliga} sig i majstängernas resande. Så länge
 socknens ämneränare ansåg majstängen önskvärd,
 väntade de bara på lämpligt tillfälle att ostraffade
 resa den ängs.

Om folkliten och folkseden i en enskild lantsocken
 finns sålän mer än ett eller annat drag bevarat genom
 äldre litteratur. I de socknar, där man inte på sistone
 tecknat upp den muntliga traditionen, de gamla berät-
 telser, är man i stort sett utan ^{värdslig} ~~vetenskap~~ om förfädrens
 föreställningar och seder. För den som redan för lit oss
 säga 20 år sedan begynte uppteckna folkminnen står
 det klart, att möjligheterna att åstadkomma verkligt
 representativa samlingar av sägner, gammaldags folkspo,
~~sedvanor~~ sedvanor och diktning ersvärt förminskats i

1-er. Ucklum

och med den äldre generationens successiva försvinnande.
 Jag är förhoppningsvis säker på att för att åter ta fram ett
 exempel - jag inte skulle ^{i år} kunna få ens ett ringa få-
 tal av de uppgifter, som jag så rikligen erhöll i Rös-
 arps by i Kinds härad, Vg., 1926. Där fanns nämligen
 i denna avlägsna skogsby på fem gårdar ej mindre
 än 7 personer, som voro mer än 75 år gamla. Några
 av dem voro alla dessa goda sagemän ur tiden,
 och nu finns i byn knappt äldre personer än 60-
 åringar. År 1926 kunde jag få fulliga berättelser om
videldens framkallande varje vår i samband med
 kreaturens första vallsläppning, och jag lyckades y.o.m.
 bli ägare till den gamla ekebovel^{en eller ritel}, med vilken videlden
 under generationers tid framkallats. ¹⁾ Att märka är, att
 Hylten-Casallius i ^{sin berömda bok} "Warend och Wistarna berättar om
 videlden, att den i vissa utsångörunda orter i Småland
 framkallades ännu på 1840-talet. I Rösarps by i Väs-
 tergötland hade man emellertid hållit fast vid den
 till omkring år 1900. (Det kan inom parentes nämnas,

Den överläts
 strax till Nor-
 diala Museet.

att professor Martin Persson Nilsson i sin år 1936 utgivna
 andra omarbetade upplaga av boken "Några folkliga fester"
 inte känner till vrideldens levande längre än till 1890-
 talet - i anslutning till Kjetil Cavallius uppgift - förtän t.
 ex. undertecknad i Nordiska Museets och Skansens årsbok
 Fataleuren sedan 1927 ^{vid 1800-talets slut} publicerade en relation om vridelden
 i Rosarp.) Exemplet visar dels att man ännu på 1920-
 talet kunde träffa på verkligt ålderdomliga seder, dels
 att man sedan för åtskilliga år sedan var ute i grevens
 tid för att tillvarata traditioner om sådana seder."

Hels ären att
 professorer kan
 vara bekväma
 av sig vid utgi-
 vandet av revi-
 derade upplagor
 av sina äldre
 skrifter.)

^{Professors}
 Docenten G. W. von Sydow skrev i Folkminnen och Folketänkar
 1916: "För eller annat decennium till, och föga eller intet finns
 kvar att samla." och David Arild uttryckte sig i sin år 1920
 utgivna skrift "Några riketlinjer för folkminnesinsamling-
 en" sålunda: "Ännu är det inte för sent att rädda dyrlära
 folkminnesskatter. Om några år finns inte mycket kvar
 att rycka undan för vridelsen." Säkert vågade ingen av de
 citerade insamlingsledarna tro, att man ännu i ^{mitten} ~~slutet~~ av

1940
1938

talet skulle med större framgång kunna bedriva in-
 samlingverksamhet. Ja har emellertid mot all förmodan
 blivit fallit. Ja, vad Västsvenska Folkminnesarkivets
 verksamhet beträffar, har t. o. m. genomsnittskvaliteten
 på det inkomna materialet under de sista ^{tio} ~~åren~~ åren
 varit avgjort högre än tidigare. Detta förklaras del-
 genom att ledningen ställt större fordringar på så-
 väl upptecknare som uppteckningar, vidare genom in-
 förändret av en ny frågebok, som inte intresserar sig
 för den myckenhet av skäligen betydelselösa frågor, som
 tidigare framställdes, och att det fåtal verkligen intres-
 serade och kunniga upptecknare, som numera arbetar åt
 arkivet, gör sig mödan att uppröka och grundligt ut-
 nyttja de bästa sagemännen bland landsbygdens gamla.
 Det är ingalunda omöjligt ännu att i snart sagt vil-
 ken socken som helst åstadkomma en ^{mångsidig} ~~rik~~ och re-
 presentativ folkminnessamling, men något ytterligare
 uppstors tal arbetet med säkerhet inte. ~~Det väntas till föl-~~
~~ja de stala något & bästa föreläsning.~~

10+ Frågebok
 med föras nu ut
 delas gratis.

För den, som
 eventuellt skul-
 le vilja starta
 en insamling
 av sin byggs
 folktraditioner
 vill jag till
 nämna, att VF
 A. ytterst gärna
 står till tjänst
 med råd och
 råd. Det behövs
 bara att man
 tillskriver VF, A
 Göteborg, eller
 VF, A. Skarskiö-
 lioleket, Göteborg, så skickar jag
 anvisningar, frågebok, frågelista för o. vad som
 helst kan behövas för arbetet.